

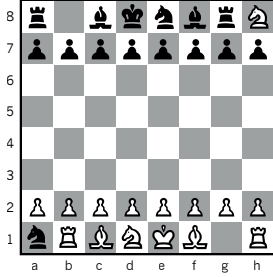
Satranç

Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Tek ya da Çift

Tek ya da çift, işte bütün mesele burada. İlginç olaylara sahne olan satranç kulübümüzde Bay Şaşkın'ın beyazlarla, Bay Dalgın'ın da siyahlarla oynadığı bir oyunda aşağıdaki pozisyon ortaya çıktı (diyagram 1):

Diyagram 1

Tam bu sırada ikisi de aynı anda hamle yapmaya kalktı, çünkü hamle sırasının kimde olduğunu karıştırmışlardı. Bay Şaşkın 1.Axf7, Bay Dalgın da 1. ... Axc2 oynadı ve birbirlerini aynı anda mat ettiler! Tabii tartışma çıktı.

Neyse ki kulübün tecrübeli oyuncularından matematik öğretmeni Yılaydın Hoca oradaydı. Bu tür sorunların çözümünde onun üstüne yoktu.

Onun hakemliğine başvurular elbette. Yılaydın Hoca pozisyonu bir süre inceledikten sonra "Ne garip bir oyun oynamışsınız" dedi, "İkiniz de yalnızca kale, at ve şah hamleleri yapmışsınız. Vezirlerinizse hiç hamle yapamadan alınmış. Üstelik son hamleyi kimin yaptığını karıştıracak kadar dikkatsizsiniz. Yine de şu ana kadar şaşkınlık ya da dalgınlıkla kural dışı bir hamle yapmadığınızı varsayacağım, tamam mı?" İki de "Tamam hocam!" diye karşılık verdi.

"Şimdi, beyazın bir atının siyah (h8) değerinin de beyaz bir karede (d1) durduğu görülüyor. Demek ki beyazın atlarının yaptığı toplam hamle sayısı bir çift sayı."

"Hocam biraz yavaş! Şimdi bunu nereden çıkarıyorsunuz?"

"Nereden mi çıkarıyorum? Bildiğiniz üzere, bir at her hamlesinde üzerinde bulunduğu karenin renginin tersi renkteki bir kareye gider. Beyazın oyunun başında b1'de duran atını ele alalım: İlk başta beyaz renkli bir karede durmaktadır. Bu at, yaptığı ilk hamlede siyah, ikincide yine beyaz, üçüncüde siyah bir kareye gelir. Buradan bir kural çıkarabiliyor musunuz?"

Yılaydın Hoca'nın sorusuna cevap alabileceğinden pek ümidi yoktu. Şaşkın'la Dalgın kafalarını kaşıyıp bir şeyler mırıldanırken sözüne devam etti: "Demek ki, bir atın yaptığı hamle sayısı tek ise, başlangıçta üzerinde durduğu karenin tersi renkte bir kareye gelir. Hamlelerin sayısı çift ise aynı renkte bir kareye gelir."

Derya ile yan masada satranç oynayan İrmak konuşmalara kulak misafiri olmuştu. "Bunun tersi de doğru. Bir at, başlangıçta üzerinde durduğu karenin rengiyle aynı renkte bir kareye gitmişse çift, ters renkte bir kareye

gitmişse tek sayıda hamle yapmış demektir!" diye söze karıştı. "Aferin. İşte buradan, incelediğimiz pozisyonda beyazın atlarının yaptığı toplam hamle sayısının bir çift sayı olduğu kolayca anlaşılıyor."

Bay Dalgın "Nasıl olur hocam, hangi atın hangi kareden geldiğini bilmiyoruz ki!" diye itiraz etti. Yılaydın Hoca "Fark etmez" diye devam etti. "Atların oyunun başında durabileceği iki kare var: b1 ve g1. Diyelim ki h8'deki at b1'de, d1'deki de g1'deydi. Bu karelerin renginin, atların şimdi durdukları karelerin renginin tersi olduğuna dikkat edelim. O zaman her biri tek sayıda, dolayısıyla da toplamda çift sayıda hamle yapmış olurlar. Çünkü..."

Yine heyecana kapılan İrmak "Çünkü iki tek sayının toplamı daima bir çift sayıdır" diye sözü Yılaydın Hoca'nın ağızından aldı. "Diğer olasılığa bakalım: Atlar şimdi üzerinde durdukları kareyle aynı renkte olan kareden oyuna başlamış olsun. Yani h8'deki g1'den, d1'deki b1'den. O zaman yaptıkları toplam hamle sayısı yine çift olur. Çünkü her birinin yaptığı hamle sayısı çifttir ve iki çift sayının toplamı yine bir çift sayıdır. Her durumda atların toplam hamle sayısı bir çift sayı."

“Hocam, hadi atları anladık diyelim! Kaleler ve şah ne olacak?”
Şaşkın’la Dalgın’ın kafası iyice karışmıştı. Yılaydın Hoca, “O da kolay” diyerek devam etti. “Beyazın a1 kalesi şimdi b1’de durduğuna göre şimdide değin yaptığı hamlelerin sayısı tek olmalı. H1 kalesine gelince, ya hiç hamle yapmadı, ya da h1-g1 arasında (bir ya da birkaç kez) gidip geldikten sonra h1’e döndü, yani çift sayıda hamle yaptı. O halde kalelerin toplam hamle sayısı tek olmalı, çünkü biri tek diğeri çift iki sayının toplamı daima bir tek sayıdır. Beyaz şahın da ya hiç hamle yapmadığı ya da çift sayıda hamle yaptığı kolayca görülebilir.”

O ana kadar sessiz kalan Derya da dayanamayıp söze karıştı:

“Bu da beyazın şu ana kadar yaptığı hamle sayısının tek olduğunu gösteriyor. Çünkü atların yaptığı çift hamle sayısının, kalelerin yaptığı tek hamle sayısının ve şahın yaptığı çift hamle sayısının toplamı bir tek sayıdır”

Yılaydın Hoca “Sana da aferin!” dedi, “şimdi aynı akıl yürütmeyi siyahlara uygulayalım: Atlar çift, kaleler tek ve şah da tek sayıda hamle yapmış olduğuna göre siyahların yaptığı toplam hamle sayısı çift olmalı.”

Bay Şaşkın ve Bay Dalgın koro halinde “Eeee?” diye bağırıldı. Haklarında verilecek karar vaktinin yaklaştığını hissettikleri için olsa gerek, heyecan içindeydiler: “Hocam, öldürme bizi meraktan!”

“Bu oyunda, eğer hamle sırası beyazda olsaydı, şu ana kadar beyaz ve siyah eşit sayıda hamle yapmış olurdu. O zaman her iki tarafın da yaptığı hamle sayısının ya tek ya da çift olması gerekirdi.

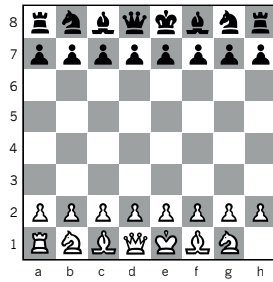
Ama beyazın oynadığı toplam hamle sayısının tek, siyahınkinin de çift olduğunu az önce ispatladık. Bunun tek açıklaması oynama sırasının siyahta olduğudur. Çünkü bu durumda, beyazın şu ana kadar yaptığı toplam hamle sayısı siyahınkinden bir fazladır. Yani taraflardan biri tek, diğeri de çift sayıda hamle yapmış olmalıdır, az önce söylediğim gibi.
Şaşkın, maalesef hamle sırası Dalgın’da.”
Bay Dalgın sevinçle “Yılaydın Hoca’nın bugün içtiği bütün çaylar benden!” diye bağırıldı. Bay Şaşkın “Madem bu kadar dalgın ve şaşkınsınız, benim siyahlarla oynamadığım ne malum?” diyerek işi şakaya vurmaya çalıştı. Ama bu kimseyi güldürmedi...

Ayın soruları

Diyagram 2

T. R. Dawson

The Chess Amateur, 1927

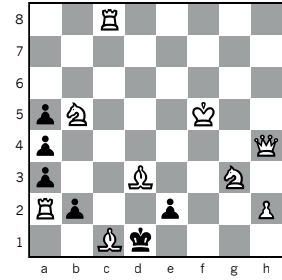

Bu pozisyonda hamle sırasının siyahta olduğunu biliyoruz. Beyazın h1 kalesi alınmadan önce hangi karede duruyordu?

Diyagram 3

Emil Palkoska

Norwich Mercury, 1907

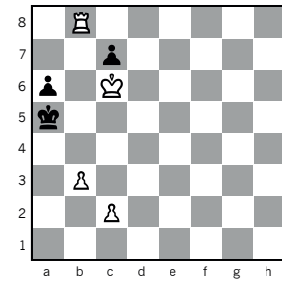
İki hamlede mat

(Dikkat: Anahtar hamleden sonra siyahın problemin ana fikrini oluşturan altı savunması var, bütün bunlara karşı beyazın ikinci hamlesinde nasıl mat edeceğini hesaplamalısınız.)

Diyagram 4

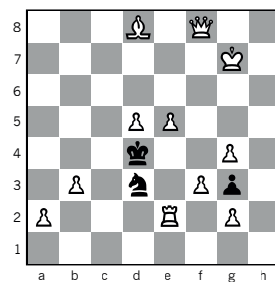
Pierre Auguste d’Orville

Le Palémede, 1837

Dört hamlede mat

Geçen sayıdaki problemin çözümü

Diyagram 5

J. Kotrc

2. Ödül, *Schachmatny Journal*, 1894

Üç hamlede mat

1. Kd2!

Problemin ana fikrini oluşturan üç tematik varyant var, her seferinde beyaz ancak vezir feda ederek üç hamlede mat edebiliyor:

A) 1. ... Şc3 2.Vf4! Axf4 3.Fa5 mat

B) 1. ... Şe3 2.Vb4! Axb4 3.Fg5 mat

C) 1. ... Şxe5 2.Vc5! Axc5 3.Fc7 mat

Eğer, 1. ... Şxd5 2.Vd6 mat